

NOWE ODMIANY MOTYLI WIĘKSZYCH
(MACROLEPIDOPTERA)
[NEUE FORMEN DER GROSSSCHMETTERLINGE]

PODALI

L. i M. MASŁOWSCY (Zawiercie).

W pracy niniejszej podajemy nowe odmiany motyli większych (*Macrolepidoptera*), w liczbie 19, schwytane lub wyhodowane przez nas w okresie czasu między 1914 r. a 1922 r. Przy opisie ich posługiwaliśmy się dziełami: „Die Großschmetterlinge der Erde“ Dr. A. Seitz'a (Pars I, Fauna Palaearctica); „Die Schmetterlinge Europas“ Dr. A. Spuler'a; „Fr. Berge's Schmetterlingsbuch“ Dr. H. Rebla oraz dostępnymi nam czasopismami entomologicznymi.

Liczby w nawiasach wskazują numer porządkowy gatunku w katalogu Dr. O. Staudingera i H. Rebla.

Odmiany te podzielić można na trzy grupy, zależnie od:

- A) zmian w rysunku,
- B) ubarwieniu tła,
- C) różnic co do wielkości.

A) FORMY O ZMIENIONYM RYSUNKU.

a) formy wykazujące zmiany w istniejącym normalnym rysunku.

1. *Euchloë cardamines* L. (69) ab. *reductus* forma nowa (Fig. 1).

„Alarum anticarum verticis macula fasciis albis interrupta“

1 okaz ♂ 15. VII. 1914, złowiony w Taraspie (Dolny Engadin, Kanton Graubünden, Szwajcaria), posiada pomarańczowe pole na wierzchołku skrzydeł przednich mocno przerywane przez białe tło, tak, że tworzą się pomarańczowe i białe podłużne pasy, mało regularne i niejednakowe na obu skrzydłach. Okaz ten posiada ciemne obrzeżenia wierzchołka skrzydeł przednich bardzo silnie rozwinięte i zachodzące w paru miejscach w głąb pomarańczowego tła. Czarna plama środkowa na skrzydłach przednich duża, dochodzą do niej wspomniane pasma pomarańczowe. (Na fotografii nie można dobrze odróżnić pasm pomarańczowych od plam czarnych).

Opisane ubarwienie nadaje okazowi wygląd samicy. Wielkość normalna dla samicy. Jest to prawdopodobnie ogzemplarz herma-

Tab. I.

1.

1. *E. Cardamines*
ab. reductus.2. *V. Urticae*
ab. fasciata.3. *P. C-album* normal.3. *ab. i-album*4. *M. Dictynna* norm.4. *ab. confluens.*4. *M. Dictynna*4. *ab. confluens.*
strongly distorted.4. *ab. confluens.*5. *P. Flavicornis*
ab. confluens.5. *Sp. Urticae* normal.6. *ab. anomala.*7. *V. Antiopa* *ab. flavomaculata.*

frodytyczny, co u tego gatunku często się zdarza, jak podaje Dr. A. Spuler w „Die Schmetterlinge Europas“.

2. *Vanessa urticae* L. (157) ab. *fasciata* forma nowa (Fig. 1).
„Marginis brachialis alarum anticarum macula media cum macula marginis interni fascia nigra juncta“.

3 okazy: e l. 1. VII. 1916. Zawiercie (Łazy) i e l. 12. VI. 1921. z Zawiercia (nieco mniej typowe) posiadają dość wyraźnie z sobą połączone: środkową (drugą) czarną plamę brzegu ramiennego skrzydeł przednich, z taką dużą plamą na brzegu pachowym, co tworzy kształt litery „S“. Połączenie to na spodniej stronie skrzydeł jest bardzo wyraźnie zaznaczone. Pozatem okazy te ubarwione są normalnie (Fotografja na Fig. 2 jest zbyt ciemna).

Forma ta przypomina północną ab. *polaris* Stgr. i górską ab. *ladakensis* Moore z Himalajów, a także japońską ab. *connexa* Bltr. Od pierwszych dwóch form różni się jednak normalnie rozwiniętymi plamkami niebieskimi na brzegu skrzydeł tylnych, od ab. *connexa* prócz tego — mniejszą intensywnością czarnego ubarwienia. Wielkość normalna.

3. *Polygonia c-album* L. (166) ab. *i-album* forma nowa (Fig. 3).

„Littera „c“ bipartita, litteram „i“ fingeus“.

1 ♀ z Kielc i 1 ♀ 12. VIII. 1918. z Zawiercia (mniej wyraźnie) posiadają charakterystyczne dla gatunku, na środku spodu skrzydeł tylnych, białe znamię bardziej wyprostowane i przerwane w dolnej swej części, wskutek czego ma ono kształt odwróconej litery „i“. Spód skrzydeł różni się od typowego tem, że jest jednostajnie brunatno-zielonawo-szary. Okaz z Kielc posiada nadto brzeg skrzydeł jaśniej obrzeżony. Wielkość normalna.

4. *Melitaea dictynna* Esp. (195) ab. *confluens* forma nowa (Fig. 4).

„Macularum clararum ordo medius latior in fasciam transversam ambarum alarum confluens. Alarum posticarum pars media superficiei inversae late et obscure transversim fasciata“.

1 okaz ♀ 19. VII. 1918 z Zawiercia, schwytany na mokrej łące w okolicy stacji kolejowej Łazy, ma bardzo charakterystyczny wygląd: na wierzchniej stronie skrzydeł przednich pierwszy zewnętrzny szereg pomarańczowo-żółtych plamek jest mniej więcej normalny i składa się z blisko brzegu skrzydła położonych trójkątnych plam. Następnny ich szereg jest oddzielony od pierwszego

szerokim ciemnym pasem brunatnego tła i złożony jest z regularnych owalnych plamek. Środkowe pole skrzydeł zajęte jest przez rząd szerokich na ca 5 mm., podłużnych klinowatych plam, położonych tak blisko jedna od drugiej, że właściwie tworzy się środkiem skrzydeł szeroki żółto-pomarańczowy pas, poprzerwany żyłkami koloru tła. Pole nasadowe prawie normalnie ubarwione, z dwoma dużymi plamami położonymi wzdłuż brzegu ramiennego.

Na skrzydłach tylnych wzdłuż brzegu zewnętrznego biegną znacznie od siebie oddalone dwa szeregi okrągłych małych pomarańczowo-żółtych plamek. Środkiem skrzydeł idzie, podobnie jak i na skrzydłach przednich, pas złożony ze znacznie jednak węższych i bardziej od siebie oddalonych klinowatych plam, które ku dołowi stopniowo zmieniają kształt na okrągły. Pośrodku pola nasadowego znajduje się dość duża pomarańczowo-żółta plama. U normalnie ubarwionych samic trzy wspomniane szeregi plam są na skrzydłach przednich blisko siebie położone, oddzielone niewyraźnymi ciemnymi smugami. Szereg środkowy nigdy nie jest tak szerokim, jak u opisywanego okazu. Na skrzydłach tylnych normalne okazy mają trzy szeregi (z tych wewnętrzny niecałkowity) drobnych, blisko siebie biegnących plamek. Plama nasadowa zwykle niewyraźna lub mała.

Niezmiernie ciekawy jest spód tylnej pary skrzydeł omawianej aberacji: trzy jasne plamy przy nasadzie, duże, żółtawe, oddzielone od siebie tylko żyłkami, czwarta górna wąska. Środkowa plama zlna jest z piątą boczną, stojącą u okazów typowych pośrodku skrzydła oddzielnie, czego ślad pozostał w formie czarnej plamki. Rdzawo-brunatne tło nasadowe występuje tu tylko jako obrzeżenie wspomnianych jasnych plam od strony nasady i nazewnątrz w środku. Miejsce normalnej żółtawej przepaski środkowej zajmuje szeroki pas, składający się z przylegających do siebie podłużnych wrzecionowatych plam w trzech czwartych częściach szaro-żółtawo przyprószonych, nazewnątrz zakończonych czarno-brunatno. Poza szeregiem plam opisanych występuje wąskim paskiem, podobnie jak i u normalnych okazów żółte tło, od zewnątrz rdzawo obrzeżone, ustępujące charakterystycznemu dla *Mel. dictynna* Esp. zewnętrznemu pasowi rdzawo-brunatnemu, otaczającemu szereg przybrzeżnych, półksiężycowatych białawych plam. Pas ten jest z obu stron czarniawo obrzeżony, silniej nazewnątrz. W części górnej tego pasa trzy pierwsze komórki mają ochrowo-żółte tło. Na

pasie, w jego jaśniejszej wewnętrznej części znajdują się, po jednej w każdej komórce, czarniawe, jaśniej od wewnątrz oznaczone plamki, podobnie jak u normalnych okazów. Wzdłuż brzegu całego skrzydła biegnie typowa dla gatunku podwójna żółtawo-brunatna linja. Spód skrzydeł przednich mniej więcej normalnie ubarwiony. Ciemne obrzeżenie szeregu żółtawo-białych trójkątnych plam przybrzeżnych szersze i wyraźniejsze.

Okaz ten jest większy od normalnych i mierzy do jedenastu milimetrów długości skrzydła przedniego.

Zaznaczyć także należy, że lato 1918 roku było ogromnie obfite w opady atmosferyczne a więc wilgotne. (Podane fotografie są mało wyraźne).

5. *Polyploca flavicornis* L. (2852) ab. *confluens* forma nowa (Fig. 5).

„Alarum anticarum maculae in unam oblongam confluentes“.

Ma plamki: nerkową i czopową zlane w jedną podłużną plamę. Pozatem ubarwienie normalne. Nierzadka forma, e l. 4. i 5. III. 1916 Zawiercie.

b) Formy o nadliczbowych elementach rysunku.

6. *Spilosoma urticae* Esp. (4161) ab. *anomala* forma nowa (Fig. 6).

„Alarum anticarum angulus verticis ordine nigrorum punctorum bipartitus“.

Posiada rząd drobnych czarnych przecinkowatych plamek, ciągnący się ukośnie środkiem wierzchołka skrzydła przedniego, charakterystyczny dla *Spil. menthastris* Esp., przez co opisywany okaz zbliża się do tego gatunku. Wspomnianą aberację odróżnić jednak łatwo można od *Spil. menthastris* Esp. po znacznie węższych skrzydłach i mniej licznych czarnych plamkach lub też zupełnym ich braku na powierzchni skrzydeł przednich. 2 ♂ e l. 4. II. 1921. Warszawa.

7. *Vanessa antiopa* L. (162) ab. *flavomaculata* forma nowa (Fig. 7).

„Alarum posticarum pars superior macula flava additicia“.

1 ♀ e l. 1. VII. 1916 Zawiercie posiada na brunatnym górnym brzegu skrzydeł tylnych, obok pierwszej błękitnej, dość wyraźną żółtą plamę. Plama ta jest z tego względu bardzo ciekawą, że odpowiada co do położenia charakterystycznej żółtej lub białawo-

2.

8. *P. Machaon*
ab. *incompletus*.

9. *E. Lycaon* norm

9. ab. *caecus*.

Ac. Romicis norm. 10. ab. *Pruefferi*.

11. *Agr. Corticea* normal.

11ab. *unimaculata*

12. *E. Undulata*
ab. *medioalba*.

13. *P. Flavicornis*
ab. *obsoleta*.

żółtej plamie rusałek z grupy *Van. polychloros* L., *urticae* L. i *l-album* Esp., co rzuca światło na bliskie pokrewieństwo gatunków i na pierwotne elementy rysunku, w formowaniu się gatunku *Van. antiopa* L., który powstał prawdopodobnie później od wymienionych.

c) Formy, u których brak normalnych elementów rysunku.

8. *Papilio machaon* L. (1) ab. *incompletus* forma nova (Fig. 8).

„Alarum posticarum marginis externi macula semilunaria superior nulla“.

1 okaz ♂ e l. 1. XII. 21. nie posiada pierwszej górnej żółtej plamki półksiężycowatej na brzegu górnym wierzchu skrzydeł tylnych. Plam tych, licząc od wydłużonego ogonka w górę u normalnych okazów jest 4, opisywany zaś osobnik posiada ich tylko 3.

9. *Epinephele lycaon* Rott. (405) ab. *caeca* forma nova (Fig. 9).

„Alarum anticarum verticis macula nulla“.

1 ♂ 17. VII. 1921 Pilica (Czarny Las) nie posiada czarnego oczka na wierzchołku skrzydeł przednich. Oczka te są widoczne tylko na spodniej stronie skrzydeł.

10. *Acronicta rumicis* L. (1102) ab. *prüfferi* forma nova (Fig. 10).

„Alae obscuratae, macula alba obsoleta“.

Kilka naszych okazów (e l. 11. 13. 16. 20 i 22. VII. 1922., 4. X. 1922. Zawiercie) nie posiada charakterystycznej białej plamki w dolnym kącie zewnętrznym skrzydeł przednich a raczej jest ona koloru tła, tak że jej nie znać. Okazy te są ciemniej ubarwione od normalnych, pozatem rysunek bez zmiany. Dr. A. Seitz wspomina o podobnych okazach z Chin i Japonji, znacznie jednak większych i ma je za ab. *salicis* Curt., dla której charakterystyczną jest jednak właśnie obecność wspomnianej białej plamki na zaciemnionem tle, co skłania nas do oznaczenia opisywanej przez nas formy jako ab. *prüfferi*; dr. Jan Prüffer bowiem wspomina o podobnej formie w „Sprawozdaniu Komisji Fizjograficznej“ za rok 1917, tom 52 str. 36 (Kraków 1918), ale nowej tej aberacji nie określa nazwą.

11. *Agrotis corticea* Hübner. (1396) ab. *unimaculata* forma nova (Fig. 11).

„Alae unicoloriter obscuratae macula reniformis unica“.

1 okaz ♂ 30. VI. 1922 Zawiercie ma brunatne tło skrzydeł przednich tak silnie ciemno przyprószone, że brzegi ramienny i zewnętrzny skrzydeł przednich wydają się zupełnie ściemnione. Okaz ten posiada tylko plamkę nerkową, natomiast brak mu zupełnie czopowej oraz charakterystycznej dla *Agr. corticea* Hübn. podłużnej plamki w formie pętliczki, znajdującej się u typowych okazów w pobliżu nasady, poniżej plamek nerkowej i czopowej. Rysunek poprzecznych zygzakowatych pręg w zupełnym zaniku. Brak wspomnianych zasadniczych elementów odróżnia opisywaną formę bardzo wyraźnie od aberacji o ciemnym przyprószeniu, jak: ab. *obsoleta-fusca* Tutt. *irrorata-fusca* Tutt. i *subfusca* Haw. Podobny okaz samicy 8. VII. 1922 z Zawiercia posiada jednak ślady pręg poprzecznych, których u poprzedniego okazu brak zupełnie. Również tylko plama nerkowa wyraźna.

12. *Eucosmia undulata* L. (3270) ab. *medialba* forma nowa (Fig. 12).

„Alarum anticarum fascia transversa in parte media lata et albescens“.

1 okaz ♂ 14. VI. 1921 z Zawiercia (Kądziałów) posiada pośrodku skrzydeł przednich kremową (koloru tła) dość szeroką, przy brzegu ramiennym przepaskę, zwężającą się w miarę posuwania ku brzegowi dolnemu. Przepaska ta powstała wskutek zaniku kilku linii falistych i jest z obu stron, zwłaszcza w górnej części, ciemniej obrzeżona.

13. *Polyploca flavicornis* L. (2852) ab. *obsoleta* forma nowa (Fig. 13).

„Alae anticae maculis obsolescentibus“.

Odnacza się prawie zupełnym zanikiem plam: nerkowej i czopowej, które mają jedynie kontury ciemniej naznaczone, barwą zaś zlewają się z tłem. 1 okaz 16. III. 1920 Zawiercie (Cerefisko).

B) FORMY O ZMIENIONEM TLE.

14. *Coenonympha iphis* Schiff. (427) ab. *effeminata* forma nowa (Fig. 14).

„Mas colore feminam imitans“.

1 ♂ 2. VII. 1918 z Zawiercia (Skalka) posiada wybitnie żółtawopopielate ubarwienie skrzydeł, co przypomina ♀. Ubarwienie to jest jednak jednostajniejsze niż u samicy i nie posiada zaciemnionego brzegu zewnętrznego skrzydeł przednich.

15. *Arctia hebe* L. (4215) ab. *semialba* forma nowa (Fig. 15).
 „Alae posticae colore albo; solum basi rosea“.
 2 ♂ e l. V. 1916 z Kielc mają tło skrzydeł tylnych wybitnie

Tab. III.

3.

14. *C. Iphis* norm. ab. *effeminatus*.

15. *Ar. Hebe* ab. *semialba*.

Or. *Gonostigma* 16. ab. *flava*.
normal.

17. *N. Ziczac* ab. *tristis*.

E. Atomaria 18. ab. *brunnea*. *L. Juniperata* 19. ab. *minor*.
normal.

biało-żółtawe. Jedynie nasada i brzeg pachowy skrzydeł są białoczerwone, (na fig. 15. barwa ta odznacza się ciemniej). Wogóle

samce tego gatunku okazują skłonność do tej aberacji i czerwone zabarwienie skrzydeł nigdy nie jest tak intensywne jak to ma miejsce u samic. Dr. A. Spuler wspomina również o albinizmie u *A. hebe* L., lecz odmian bliżej nie opisuje.

16. *Orgyia gonostigma* F. (884) ab. *flavescens* forma nowa (Fig. 16).

„Femina colore albido — flavescente“.

1 ♀ e l. z Kielc i 1 ♀ e l. 5. 1920 z Warszawy (Czarna Struga) są jasno-ochrowo-żółte, zamiast być jak zwykle ciemno-szare. Dr. A. Seitz i dr. A. Spuler wspominają bez bliższego określenia o możliwości podobnego ubarwienia w ogólnym opisie gatunku.

17. *Notodonta ziczac* L. (815) ab. *tristis* forma nowa (Fig. 17).

„Alae colore uniformi-obscuriore“.

1 ♀ e l. 1915 z Zawiercia posiada wybitnie ściemnione, jednostajnie ciemno-brunatne tło skrzydeł przednich. Wszystkie elementy rysunków w prawie zupełnym zaniku lub bardzo mało wyraźne. Mocno zaznaczony jest tylko czarny środkowy półksiężyc — znamię tego gatunku.

18. *Ematurga atomaria* L. (4000) ab. *brunnea* forma nowa (Fig. 18).

„Femina colore fusco mari similis“.

1 ♀ e l. 13. VII. 1917. z Zawiercia (Kądziałów) posiada wybitnie ciemno-brunatne ubarwienie z szaro-żółtawem przyprószeniem z wyjątkiem brzegów obu par skrzydeł, całkowicie ciemno-brunatnych. Obrzeżenie to widoczne jest również od spodu. Podobny okaz ♀, lecz nieco jaśniejszy, bardziej żółtawo-szaro przyprószone, wyhodowany został z poczwarki dn. 16. VII. 1918.

C) FORMY O WZROŚCIE MNIEJSZYM, NIŻ NORMALNY:

19. *Larentia juniperata* L. (3310) ab. *minor* forma nowa (Fig. 19).

„Minor, colore pallidiore“.

2 okazy ♀ 3. X. 1921. z Zawiercia (Góra Blanowska) są słabiej rysowane i znacznie mniejsze od normalnych, mierzą bowiem do 8 mm. długości brzegu ramiennego skrzydła przedniego, podczas gdy u normalnych sięga on 11 mm. Podana przez dr. A. Seitz'a

forma *scotica* B. White ma być ciemniejsza i silnie rysowana, co nie odpowiada opisywanej odmianie

RÉSUMÉ.

Die Verfasser geben im ganzen 19 neue Formen europäischer Macrolepidopteren bekannt:

A) Die Formen mit veränderter Zeichnung.

1. *Euchloë cardamines* L. ab. *fasciata* f. nova.

Orange Apicalfleck durch weissen Striemen geteilt.

2. *Vanessa urticae* L. ab. *fasciata* f. nova.

Mittlerer schwarzer Vorderrandsfleck mit Innenrandsfleck verbunden.

3. *Polygona c-album* L. ab. *i-album* f. nova.

Das „c“. Zeichen — „i“ förmig.

4. *Melitaea dictynna* Esp. ab. *confluens* f. nova.

Die mittlere Fleckenreihe erweitert, in einen Querstreifen zusammengeflossen. Die Hfluseite mit einem breiten dunklen mittleren Streifen.

5. *Polyploca flavicornis* L. ab. *confluens* f. nova.

Die beiden Makeln miteinander verbunden.

6. *Spilosoma urticae* Esp. ab. *anomala* f. nova.

Der Apicalteil der Vf. durch eine kurze schräge schwarze Punktreihe geteilt (wie bei *Spilosoma menthastri* Esp.).

7. *Vanessa antiopa* L. ab. *flavomaculata* f. nova.

Im Vorderrand der Hfloseite ein gelber Fleck an derselben Stelle wie bei Vanessen der *polychloros*- und *l-album*-Reihe, was die nahe Verwandtschaft der vorgeführten Arten und ihre Urzeichnungselemente beweisen kann.

8. *Papilio machaon* L. ab. *incompletus* f. nova.

Fehlt der erste obere gelbe Mondfleck der Hfloseite.

9. *Epinephele lycaon* Rott. ab. *caeca* f. nova.

Ohne schwarze Apicalaugen der Vfloseite.

10. *Acronieta rumicis* L. ab. *prüfferi* f. nova.

Vfloseite verdunkelt, ohne den weissen Innenrandsfleck.

11. *Agrotis corticea* Hübner ab. *unimaculata* f. nova

Vfloseite nicht dunkel gesprenkelt, nur mit einer Makel.

12) *Eucosmia undulata* L. ab. *medioalba* f. nova.

Die Vfloseite durch breite (in ihrem oberen Teile erweiterte) helle Mbinde geteilt.

13. *Polyploca flavicornis* L. ab. *obsoleta* f. nova.

Die beiden Makeln fast ganz verloschen.

B) Formen mit veränderter Grundfarbe.

14. *Coenonympha iphis* Schiff. ab. *effeminata* f. nova.

Das Männchen wie das Weibchen hell gefärbt.

15. *Arctia hebe* L. ab. *semialba* f. nova.

Die Hfl. weisslichgelb, nur im Basalteile rosenrot angefliegen.

16. *Orgyia gonostigma* F. ab. *flavencens* f. nova.

Das Weibchen gelb, statt grauschwarz.

17. *Notodonta ziczac* L. ab. *tristis* f. nova.

Die Vfl. fast zeichnungslos braun, nur mit schwarzen Mondzeichen.

18. *Ematurga atomaria* L. ab. *brunnea* f. nova.

Die Grundfarbe des Weibchens wie bei Männchen dunkelbraun.

C) Verkleinerte Formen.

19. *Larentia juniperata* L. ab. *minor* f. nova.

Sehr klein, die Zeichnung erloschen.

